

Recenzii

luminii, ca judecată, este scopul întregii iconomii dumnezeiești” (p. 186). Nu este trecut cu vederea nici raportul dintre iad (ca intenție a omului de a fi în afara luminii, a comuniunii cu Dumnezeu) și rai (ca participare la lumina veșnică și necreată).

„Învățătura Sf. Grigorie Palama, ca și scrierile sale, rămân vii și elocvente, ca exprimare teologică și răspuns consistent la căutările omului contemporan” (p. 209).

După cum am mai precizat deja, limbajul folosit este caracteristic Sf. Grigorie Palama, „prin excelență teologic eshatologic”, ceea ce îngreunează lectura cititorilor nefamiliarizați cu noțiuni specifice sau cu teologia palamită, dar există și unele abordări prin prisma cărora se înlesnește înțelegerea textului. Astfel de exemple sunt analogiile dintre raportul viață/moarte și raportul lumină/întuneric sau explicarea modului în care omul are acces la lumina necreată a dumnezeirii, raportându-se la modul în care luna primește lumină de la Soare, fără a primi ceva din ființa acestuia.

„Înviere și viață” este o carte deschizătoare de inimi și minți, o carte care lărgeste perspectivele de înțelegere a lucrării lui Dumnezeu și oferă un imbold vieții duhovnicești a cititorului prin prezentarea într-un mod deosebit a bucuriei nepământești la care poate lua parte omul. Totul depinde de dorința noastră de a renunța la eul personal, la egoismul nostru care ne amăgește constant. Dar o astfel de lectură poate constitui un început.

Vlad-Andrei Fișcă

Antoine Arjakovsky, *The Way. Religious Thinkers of the Russian Emigration in Paris and their Journal, 1925-1940*, Translated by Jerry Ryan, Edited by John A. Jillions and Michael Plekon, Foreword by Rowan Williams, University of Notre Dame Press, Notre Dame, Indiana, 2013, 766p., ISBN 13: 978-0-268-02040-8, ISBN - 10: 0-268-0240-X

Această masivă carte are la bază teza de doctorat susținută (1998), iar apoi publicată în limba franceză (2002) de Antoine Arjakovsky, cercetător și profesor la Paris și la Lvov (Ucraina). Tema cărții este reprezentată de emigrația rusă și, mai ales, de cea mai impresionantă publicație a *intelighenției* ruse, revista *Puti* („Calea”).

Anul 1922, când V.I. Lenin a dat un decret de expulzare, trebuie să fie privit, pe lângă momentul distrugerii opoziției ierarhiei oficiale a Bisericii Ortodoxe Ruse, și ca momentul anihilării unei eventuale opoziții din partea intelectualității ruse. Se estimează că între anii 1920-1922, urmare a presiunilor regimului sovietic, între unu și două milioane de dizidenți au luat calea exilului, peste tot în lume, centrele cele mai importante fiind Sofia, Belgrad, Praga (supranumit „Oxfordul rus”), Berlin, Paris („capitala” diasporei rusești) sau New-York. Reprezentând elita intelectuală rusă, „prima mare emigrație din timpurile moderne” cuprindea în bună parte ofițeri de toate gradele din „Armata albă”, la care se adăuga însă și un însemnat număr de eminenți savanți, profesori, juriști, scriitori, teologi, jurnaliști, editori, ingineri și clerici – o forță culturală activă ce și-a adus, în ciuda dificultăților de tot felul specifice vieții în exil, o contribuție importantă în viața țărilor unde a găsit adăpost.

Recenzii

Dar emigrația nu a însemnat o ruptură totală de viața culturală și religioasă rusă de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX – și pornind de la această premiză, trebuie înțeles și rolul pe care l-a jucat *Puti* în promovarea ideilor cultural-religioase. Revista *Puti*, fondată la Paris în anul 1925 de Nikolai Berdiaev, se dorea a fi continuatoarea spiritului editurii cu același nume ce funcționase între anii 1909-1919 la Moscova, tot sub conducerea lui Berdiaev. În perioada 1925-1940, din revistă au fost tipărite cca 1000 de exemplare, cu un ciclu de apariție de 4 numere pe an (din motive financiare, au existat însă și neregularități: spre exemplu, în 1939 au apărut trei numere, pe când în 1931 apăruseră șapte). În cei cincisprezece ani, seria întregă a revistei a constat în 61 de numere regulate și 9 suplimente, în care se regăseau 400 de studii și 206 recenzii.

Dintre cei care și-au semnat contribuțiile – sunt un număr de 127 de autori – cel mai activ a fost în chip firesc, cel care fusese și inițiatorul și editorul revistei, Nikolai Berdiaev, cu 48 de studii și 51 de recenzii. Se mai adăugau: Georges Florovsky (12, 26), Vasili Zenkovsky (10, 24), Boris Vysheslavtsev (14, 15), Simeon Frank (16, 11), Vladimir Ilyn (11, 14), Serghei Boulgakov (21, 2), George Fedotov (15, 5), Nikolai Lossky (8, 5), Nicolas Zernov (10, 3) și, în fine, Serghei (mai târziu episcopul Cassian) Bezobrazov (5, 6). Totuși, de reținut este că nu doar autori ortodocși au publicat aici materiale: regăsim și romano-catolici (cardinalul Andrieu, Paul Archambault, Jacques Maritain, Lev Kozlovsky sau Papa Pius XI), protestanți (pastorul Christoph Blumhardt, Hans Erenburg, Paul Tillich ș.a.) sau anglicani (ca Paul F. Anderson sau S.L. Ollard).

Între paginile 378-379 sunt oferite de autor câteva imagini care îi cuprind pe mulți membri marcanți ai diasporei ruse de la Paris. Mulți dintre ei semnaseră materiale și în *Puti*, ceea ce pare să îndreptățească opinia lui Jacques Julliard: „Adevărata revistă este o familie” (vezi p. 17). Privită *modo grosso*, linia promovată de revistă era de a promova linia Tradiției ortodoxe (fără însă a lipsi și abordarea altor tradiții creștine sau chiar religioase: mitologia japoneză, protestantismul italian, taosimul în China, mișcarea catolică de tineret în Germania, antropozofia lui Rudolf Steiner, misticismul iudaic, teologia anglicană sau budismul). Mai exact, originalitatea revistei a constat mai ales în tratarea problemelor seculare dintr-o perspectivă religioasă: alături de teologie mai regăsim filosofie, artă, psihologie, știință, istorie, politică, literatură etc. De asemenea, în *Puti* întâlnim o mare varietate de stiluri și moduri de tratare a subiectelor: de la simple notițe informative până la studii academice, alături de note de călătorie, recenzii la cărți rusești sau franțuzești, pagini de jurnal, studii istoriografice, scrisori de la cititori sau exegeze ale Sfintei Scripturi.

Parcurgând lunga listă de nume și teme pusă la dispoziție de Arjakovsky (vezi indicele de la p. 717-766), suntem și mai îndreptății să privim cu ochi critici imaginea ideală de „familie” a celor care au publicat în *Puti*. Diversitatea temelor abordate este de-a dreptul deconcertantă, autorul încercând o sistematizare care, pe alocuri, este destul de artificială. Astfel, în perioada 1925-1929 am avea de-a face cu o „revistă modernistă” (p. 33-188), în perioada 1930-1935, cu o revistă „nonconformistă” (p. 189-374), iar în perioada 1935-1940, cu una „spirituală” (p. 375-518). Dar alte două opinii credem că sunt mult mai îndreptățite să reflecte curentele diferite – uneori chiar divergente – ce au marcat gândirea religioasă și teologică a membrilor diasporei ruse ce au publicat în *Puti*.

Recenzii

Prima opinie a fost lansată tot de autor și vizează un „conflict de generații”: cel mai în vârstă colaborator a fost Nikolai Glubokosky, născut în 1863, iar cel mai tânăr, Raymond de Becker, născut în 1912. Astfel, de la început și până la sfârșit, două „generații” s-au succedat: cea a „părinților”, născuți între 1860 și 1890, care-și primiseră educația înainte de revoluția bolșevică, și cea a „fiilor”, născuți după 1890, care au fost profund marcați de Primul Război Mondial, de Revoluția din octombrie, de războiul civil și de exil. Deși cei din prima generație au rămas fideli revistei până la dispariție, este mai mult decât evident că după 1930, „fiii” au devenit dominanți în redactarea acesteia.

Cea de-a doua opinie îi aparține celui care semnează prefața cărții, episcopul anglican Rowan Williams – care, de altfel, este un bun cunoscător al teologiei ortodoxe, în general, și al diasporei ruse, în special. Reafirmând continuitatea ideilor teologico-religioase din Rusia și în diaspora, acesta a subliniat că autorii au exprimat în paginile revistei o serie de opinii care, pe lângă faptul că erau diferite, sugerau și anumite direcții pe care ar fi trebuit să le urmeze *intelighenția* rusă din diaspora. Astfel, redus la maxim, pe lângă eurasianism, personalism, slavofilism și alte teme originale ale filosofiei religioase ruse, regăsim și o linie puternic tradițională, patristică, ilustrată în special de vocea puternică a pr. Florovsky. Orice încercare de a expune, chiar și succint, implicațiile acestor direcții în teologia contemporană – și nu doar ortodoxă – ar depăși cu mult spațiul rezervat unei simple recenzii.

Dacă ar fi să vorbim de moștenirea lasată de revista *Puti*, cred că ar trebui să vorbim despre trei puncte: 1) o platformă în care să se audă vocea tuturor intelectualilor și clericilor interesați de Biserică și lumea în care trăiau, respectiv de raportul între teologie și gândirea contemporană; 2) o încercare de a-și salva identitatea rusă în Occident; 3) o dorință de a clădi o punte între creștinismul răsăritean și cel apusean. Sunt aspecte care explică interesul exercitat de publicație în Rusia de după 1990: nefiind pusă problema dreptului de copyright, au circulat aici pe CD-ROM, iar cei interesați pot găsi numerele din *Puti* la adresa electronică www.krotov.info (semnalată în cartea sa de Arjakovsky, această adresă pare însă să nu mai fie, din păcate, funcțională).

Lect. Dr. Ciprian Iulian Toroczka

***The transhumanist reader: classical and contemporary essays on the science, technology and philosophy of the human future*, edited by Max More and Natasha Vita-More. Wiley-Blackwell, 2013, XIII + 467 p.**

Un nou efort de a face cunoscută perspectiva existenței umane influențate tot mai mult de revoluțiile continue științifice și tehnologice e prezentat în prezentul volum, ce însumează contribuțiile introspective mai vechi și evaluarea descoperirilor tehnico-științifice mai noi pentru a oferi o schiță a ceea ce transhumanismul vrea să însemne și să definească în evoluția recentă a omenirii. Adunând între copertile sale contribuțiile a peste 40 de renumiți profesori și cercetători din diverse domenii de cercetare teoretică-științifică și practică-tehnologică, volumul realizează o reușită trecere în revistă a principalelor teme și tendințe de evoluție și dezvoltare a noului curent filosofic și științifico-tehnologic ce vizează schimbarea radicală a condițiilor existenței umane, care este transhumanismul.